

Geen hoeren, geen slavinnen. De strijd tegen uitsluiting in Franse achterstandswijken

Christine de Vos

Op 4 oktober 2002 werd de negentienjarige Algerijnse Sohane levend verbrand door een buurjongen, aangemoedigd door zijn vrienden. Sohane wilde namelijk niets weten van de jeugdbendes in de buurt en hun ongeschreven wetten, en ging haar eigen gang, verfde haar haar, droeg moderne kleren en make-up. In reactie op haar gewelddadige dood trokken zes meisjes en twee jongens langs een twintigtal Franse steden om aandacht te vragen voor de problematiek van de cités. In iedere stad organiseerden ze debatten en spraken met de plaatselijke bestuurders. Op 8 maart - internationale vrouwendag - eindigde de mars in Parijs, waar ruim dertigduizend demonstranten bijeenkwamen. De initiatiefnemers werden zelfs ontvangen door minister-president Raffarin.

Geïnspireerd door het succes van hun mars, richtten de zeven Ni putes, ni soumises (hoeren noch slavinnen) op. De organisatie wil het zwijgen over de dagelijkse onderdrukking, het geweld, gedwongen huwelijken en de verkrachtingen doorbreken.

De Franse regering heeft toegezegd NPNS te ondersteunen door het openen van ontmoetingsruimten voor vrouwen en speciale ruimten op de politiebureaus waar ze ongestoord aangifte kunnen doen. Zo'n vijftig opvangruimtes zijn geopend, die vrijwel direct vol zaten.

Ni putes ni soumises staat vrouwen en meisjes die hun situatie willen veranderen, actief bij. Ook probeert de organisatie de discussie op gang te brengen, onder meer door presentaties en debatten op scholen. 'Het is nog te vroeg om echt resultaat te zien,' zegt vice-voorzitster Sihem Habchi, 'maar de wil om de stilte te doorbreken en weer met elkaar te praten is sterk.'

In een jaar tijd groeide Ni putes ni soumises uit tot de meest succesvolle emancipatiebeweging in Frankrijk. De vereniging, opgericht om geweld en onderdrukking van vrouwen in de achterstandswijken tegen te gaan, wil het zwijgen over de dagelijkse onderdrukking, het geweld, gedwongen huwelijken en de verkrachtingen doorbreken, maar eist ook actief beleid van de regering Raffarin. 'Te lang heeft de overheid zaken op zijn beloop gelaten,' zegt vice-voorzitster Sihem Habchi, 'de ogen gesloten voor racisme en uitsluiting, en toegestaan dat de radicale islam grip kreeg op de wijken.'

Habchi schetst een geschiedenis van migratie in Frankrijk die niet zo heel erg afwijkt van de Nederlandse. 'Om te beginnen was het nooit de bedoeling dat de migranten zouden blijven. Het was duidelijk: ze kwamen om te werken, en als het werk af was, zouden ze weer teruggaan naar Marokko, Algerije of Tunesië. Daarom heeft de overheid nooit werk gemaakt van de integratie van deze groep. De taal leren? Nergens voor nodig. Hen wijzen op hun rechten als burger in Frankrijk? Waarom? Ook toen de vrouwen en kinderen overkwamen, is het beeld van tijdelijke vestiging - zowel bij de migranten als bij de overheid - blijven bestaan.'

Voor de gezinnen verrezen wijken met hoge, kale woonblokken. 'Deze werden bewust ver weg van de stadsgrenzen gebouwd,' meent Habchi. 'Er zijn cités aan de rand van Parijs waar helemaal niets is. Geen winkelcentrum, geen kleuterschool, geen uitgaansmogelijkheden, niets. De laatste bus naar de stad gaat om acht uur 's avonds. De wijken zijn bedoeld om in te slapen, niet om in te leven. Bij de woningtoewijzing werden Arabieren bewust bij Arabieren gehuisvest, Afrikanen bij Afrikanen. Resultaat: volkomen geïsoleerde mono-etnische wijken, waar geen enkel nieuw geluid binnendringt.'

'De laatste tien vijftien jaar is de situatie in de cités erg verslechterd,' zegt Habchi. 'De wijken waren nog enigszins gemengd. Er woonden toen nog Fransen, er waren gemengde huwelijken en natuurlijk de kinderen die daaruit geboren waren, en dat ging allemaal goed. Er was een grotere verscheidenheid en bewoners kwamen nog in aanraking met andere ideeën en culturen dan alleen de hunne. De jaren tachtig waren de tijd van 'marche des Beurs', de mobilisatie tegen racisme. Er bestond meer solidariteit tussen de families in de wijken. Voor werk, tegen discriminatie. Het was de tijd dat S.O.S. Racisme werd opgericht en groot succes had.'

'Wij zijn geboren in Frankrijk, erken ons als Fransen' was de eis. Dat geluid werd desondanks te weinig opgepikt door de maatschappij en door de politiek te weinig gestimuleerd. Habchi: 'Resultaat was dat veel Beurs zich in hun eigen cultuur opsloten. "Als jullie ons niet willen, laat dan maar." Dat heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld tot de situatie die we vandaag aantreffen in de wijken. Radicalisering, illegale handel zijn voor een groot deel gevolg van het feit dat een antwoord van de kant van de regering en van de samenleving op de claim van Frans burgerschap uitbleef. Dat versterkte het gevoel van "als ik geen deel uit mag maken van de republiek, dan ben ik dus tegen de republiek".'

Radicaliteit ontstaat niet vanzelf

De massa-ontslagen eind jaren tachtig, begin jaren negentig verergerden de situatie. De migranten waren onder de eersten die hun baan verloren. De vaders, voorheen de kostwinners en onbetwiste hoofden van het gezin, zaten van de ene op de andere dag thuis en verloren zodoende niet alleen hun werk en hun inkomen, maar ook hun autoriteit. Zij legden niet langer de regels op, bemiddelden niet langer bij conflicten tussen broer en zus.

'Zijn rol in het gezin,' vertelt Sihem Habchi, 'was volledig uitgespeeld en zijn plaats werd ingenomen door zijn oudste zoon. De jongens hadden weinig respect meer voor hun vader. Hij had zich een leven lang kapot gewerkt in de fabriek en had nog steeds niets bereikt. "Je hebt ons geen identiteit en geen cultuur meegegeven" verwijten zij hun vaders. Je hebt ons niet geleerd wat het is om Algerijn of Marokkaan te zijn. Je hebt ons onze eigen taal niet eens geleerd.'

Veel van hen hebben het land van hun ouders nooit gezien, of voor het laatst toen ze nog heel klein waren. Ze hebben nauwelijks voeling met hun wortels. In Frankrijk zijn ze ook vreemdelingen. Geweerd aan de ingang van discotheken, gediscrimineerd op de arbeidsmarkt.

Geen Algerijn, geen Marokkaan, geen Tunesiër, wat dan? 'Moslim,' zegt Sihem Habchi. 'Maar niet zomaar een moslim, een goede moslim, een die de regels uitvoert naar de letter. Radicale krachten in de politieke islam en imams speelden hier handig op in. En uitgerekend de radicale imams waren door de overheid uitgezocht als gesprekspartner en tot een soort dorpsoudsten benoemd. Ze hebben de ruimte gekregen om eigen rechter te spelen in de wijken, mensen hun regels op te leggen en hen te manipuleren. De jongens op hun beurt achten zich gelegitimeerd om hun zussen en nichtjes onder de duim te houden en ervoor te waken dat zij zich als "goede moslima's" gedragen. Maatschappelijke organisaties hebben hiervoor gewaarschuwd. "Pas op voor deze politieke islam, pas op voor de kelderislam" (een type radicale islam dat bij gebrek aan moskee, in kelders is gevestigd). Die waarschuwing is niet opgepikt en de radicalen kregen in vijftien jaar tijd steeds meer grip op de cités.'

Deze situatie bestaat volgens Habchi in meer Europese landen, ook in Nederland. 'Op kleinere schaal misschien, maar kijk eens goed. Grosso modo lopen de ontwikkelingen in onze beide landen parallel. Het is te makkelijk om te zeggen "Bin Laden is de schuld van alles". Radicaliteit ontwikkelt zich niet vanzelf, die wordt

politiek ondersteund. Die wordt uitgedragen door mensen die Frans, Duits, Engels en Nederlands zijn. Politiek en maatschappij hebben dit laten gebeuren.'

'Neem bijvoorbeeld de jongen die Theo van Gogh vermoordde. Zesentwintig jaar, een opleiding gehad in Nederland, Nederlandse nationaliteit. Het is echt niet van de ene op de andere dag geweest dat hij besloot zich af te keren van de Nederlandse maatschappij en uiteindelijk tot zo'n daad overging. De overheid heeft het zover laten komen en heeft in naam van de culturele diversiteit maar van alles geaccepteerd - "dat is nu eenmaal hun cultuur". En natuurlijk, wanneer verschillende culturen samenleven moet je wel eens wat water bij de wijn doen. Maar accepteren we het gedwongen dragen van een hoofddoek, omdat dat blijkbaar "de cultuur" van migranten is? Accepteren we gedwongen huwelijken? Accepteren we eerwraak? Waarom hebben we toegestaan dat een groep zich zo in zichzelf heeft kunnen keren?'

'Terug naar je land' is een gepasseerd station

Habchi ziet langzaamaan de Europese landen zich beseffen dat er iets gebeuren moet. De moord op Van Gogh of de moord op het meisje Sohane in Frankrijk lijken de maatschappij te hebben wakker geschud. 'De problematiek is te lang gemonopoliseerd door de fundamentalisten enerzijds en extreem-rechts anderzijds. Waar zijn de mensen in het midden, de gematigde moslims en niet-moslims? Wij moeten ons mobiliseren en zeggen: we willen samenleven. We moeten samenleven. "Terug naar waar je vandaan komt", dat gaat niet meer. Het is de taak van de overheid om te zeggen: de islam is een religie als alle andere religies in Frankrijk en wordt gelijk behandeld. Religie heeft geen plaats in de politiek van een democratisch land, religieuze leiders moeten geen politieke macht hebben. En het is ook onze taak, als democraten, om die waarden van de republiek bij onze jeugd te bevestigen. De jeugd, die Frans is, en Europeaan. De jaren tachtig zijn voorbij. "Je hoort hier niet, ga terug naar je eigen land" is een gepasseerd station. Jongeren met een Algerijnse, Marokkaanse en Tunesische achtergrond zijn Frans. We hebben het niet langer over de pas gearriveerde gastarbeider met een koffer vol tradities uit zijn eigen land, waaraan hij met alle macht vasthoudt. Deze kinderen zijn hier geboren en hebben op een gegeven moment "gekozen" voor de radicaliteit. Ik ken voorbeelden van meisjes wier moeder noch grootmoeder een hoofddoek draagt, die gaan sluieren en zeggen: "Mamma, jij doet maar wat, je leeft niet goed. Ik wel, ik ben moslima."'

Lessen in liefhebben

In de cités heersen de ongeschreven wetten van de jongens en van de radicale islam. Machogedrag en geweld zijn de enige communicatievormen. Illegale handel en aan georganiseerde misdaad grenzende praktijken komen veel voor. De jongen hebben immers niets te schaften met de republiek die hen toch niet wil toelaten. 'De jongens richten hun protest niet op de maatschappij om uitsluiting en discriminatie te bestrijden, nee, ze richten die op hun zussen, nichtjes en andere meisjes in "hun" wijk. Zij moeten zich gedragen als "goede" moslima's, zich zedig kleden, de ogen neerslaan wanneer een man naar hen kijkt, geen make-up dragen, maagd blijven, noem maar op. Sommige meisjes leiden een dubbelleven: braaf en gehoorzaam thuis, maar buiten hun wijk springen ze uit de band, drinken, flirten, gebruiken drugs. Kortom, ze overconsumeren hun vrijheid. Het is ontzettend moeilijk om als tiener om te gaan met deze twee extremen in je leven. Anderen zijn zo geconditioneerd door de geldende waarden dat ze ander meisjes gaan corrigeren: "Als je je zo kleedt, denken ze dat je een hoer bent." En dan gaat het écht de verkeerde kant op.'

Een hele generatie loopt een belangrijk stuk socialisatie mis. Jongens leven in de jongenswereld, meisjes bij hun moeder thuis. Jongens noch meisjes weten hoe ze met de ander om moeten gaan. Of met vriendschap, liefde en seksualiteit. Groepsverkrachtingen komen in de cités regelmatig voor. Habchi: 'We houden discussiebijeenkomsten op middelbare scholen en leerlingen vragen soms in oprechte verbazing: "Is verkrachting dan een misdaad?" Ze hebben werkelijk geen idee, en dat maakt het zo triest. Zachtheid en tederheid worden met name door de jongens gezien als tekenen van zwakte, hoezeer ze daar stiekem allemaal naar hunkeren. Seksuele voorlichting op school beperkt zich teveel tot de noodzaak je te beschermen tegen AIDS. Maar wat de jongens en meisjes echt nodig hebben, zijn lessen in liefhebben. Thema's als respect en tederheid moeten besproken worden. Deze kinderen moeten echt leren om op basis van gelijkwaardigheid met elkaar om te gaan.'

Gebrek aan burgerschap

Waar het aan ontbreekt in de wijken, zegt Sihem Habchi, is burgerschap, respect voor de waarden en verworvenheden van de republiek. 'Iedereen in Frankrijk heeft dezelfde rechten. Op huisvesting, op onderwijs, op gezondheidszorg en op werk. Ja, er is racisme en uitsluiting, maar daar moeten we tegen vechten. We hebben rechten, laten we die ook claimen. Ik heb erg weinig begrip voor zieligdoenerij en geluiden van "oh wat hebben wij, de Beurs, het toch slecht en wat worden we gediscrimineerd. Laten we niet in een hoekje gaan zitten broeien." Je kunt hier naar school, je kunt hier iets van je leven maken, nou dóe het dan ook!' Habchi erkent dat het makkelijker gezegd is dan gedaan. 'Overheid en burgers moeten de handen ineen slaan. De situatie in de cités is een probleem van ons allen. Te lang heeft de politiek zaken op zijn beloop gelaten, zich niet verantwoordelijk gevoeld. In ons manifest vragen wij de regering om actief beleid, om de wijken gemengder te maken, actief beleid ter bestrijding van racisme. Vooral discriminatie op de arbeidsmarkt zou veel consequenter bestraft moeten worden. We vragen niet om positieve discriminatie, maar om een eerlijke behandeling. Vrouwen die hun wijk en hun situatie willen ontvluchten, moeten ergens terecht kunnen waar ze veilig zijn. Dát is de verantwoordelijkheid van de staat.' Habchi zucht. 'Het moeilijkste werk is voor ons zelf: niet langer zwijgen maar, praten, praten, met elkaar, met onze moeders, vaders en broers. Tot de mentaliteit in de cités verandert.'

uit: Roodkoper, 9e jaargang, nummer 4 – winter 2004